

FOREBYGGING OG HÅNDTERING AV PROBLEMATISK OG SKADELIG SEKSUELL ATFERD HOS FØRSKOLEBARN

FOREBYGGING OG HÅNDTERING AV PROBLEMATISK OG SKADELIG SEKSUELL ATFERD HOS FØRSKOLEBARN

Marita Sandvik, Oddfrid Skorpe Tennfjord,
Margareth Nordbøe Brøndbo (forfattere)

Korrektur: Margrete W. Aasland

Illustrasjoner: Jens A. Larsen Aas

FORORD

Denne barnehageveilederen er utarbeidet av RVTS Midt sammen med Rebessa (Regionalt ressursteam om barn og unge med bekymringsfull og skadelig seksuell atferd) med formål om å bidra til en heving av kompetansen om sunn seksualitet hos barn i barnehagealder samt gi guidet hjelp til håndtering av saker der yngre barn har vist bekymringsfull eller skadelig seksuell atferd. Kunnskap om barns seksualitet vil kunne minske risikoen for at barn utvikler seksuelt skadelige atferdsmønstre. Kunnskap om temaet vil også bidra til at tegn på krenkelser og overgrep kan oppdages på et tidlig tidspunkt slik at nødvendige tiltak kan iverksettes.

Mange voksne kan vegre seg for å gå inn på et område der barnets seksualitet så tydelig er i spill. Nettopp derfor er det viktig at vi tilbyr konkrete måter å forstå og å håndtere slike saker på. Årsakene til at barn og unge viser problematisk og skadelig seksuell atferd er ofte svært sammensatte og komplekse, og tverretattlig samarbeid vil være nødvendig for en god håndtering.

BAKGRUNN

1. januar 2021 ble barnehageloven endret, og barnehagene fikk et nytt regelverk for barnehagemiljøet. Det nye kapittelet skal sørge for at alle barn får en trygg og god barnehagehverdag. Dersom et barn utsettes for (ulike typer) krenkelser, har alle som jobber i barnehagen en aktivitetsplikt som består i å gripe inn og stoppe krenkelsen, varsle styrer og undersøke hva som har skjedd samt sette inn tiltak og lage en plan for at ikke krenkelsen skal gjentas (barnehageloven kap. 8).

Andre dokumenter som snakker om betydningen av å fremme en sunn seksualitet og forebygging av vold og overgrep, er «*Snakk om det! Regjeringens strategi for seksuell helse 2017–2022*», «*Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner (2021–2024)*» samt «*Handlingsplan mot voldtekt (2019–2022)*». I bunn for disse ligger også FNs Barnekonvensjon artikkel 34: «Barn har rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. For å verne barn mot slik utnyttelse skal staten sette i verk alle nødvendige tiltak, nasjonalt og internasjonalt.

I tillegg til kunnskap så er det viktig med et bevisst forhold til egne holdninger knyttet til barns seksualitet.

Holdninger og erfaringer vil påvirke hvordan man forholder seg til temaet, og hvordan vi velger å handle når vi møter barns seksualitet. Erfaring med å snakke om kropp, følelser og seksualitet vil gi trygghet og generere mer kunnskap.

Barnehageveilederen er bygget opp etter samme prinsipper som et trafikklys. Her deles atferd inn i grønn, gul og rød. Den grønne atferden er uttrykk for en sunn seksualitet, den gule atferden blir betegnet som bekymringsfull eller problematisk, og rød atferd anses som skadelig for en selv og/eller andre. Det kan oppleves vanskelig både for det utsatte barnet og den som utfører atferden, å skille mellom lek som er sunn og en seksuell atferd som er problematisk eller skadelig. Også de voksne rundt kan bli usikker. Denne veilederen ønsker å gjøre ansatte i barnehagen tryggere i møte med barns seksuelle utvikling og atferd. Trafikklyset er også brukt som et pedagogisk verktøy for å hjelpe oss å skille mellom sunn og usunn atferd, se www.seksuellatferd.no.

Veilederen består av 2 hoveddeler og en vedleggsdel.

1. Sunn seksuell utvikling
2. Problematisk og skadelig seksuell atferd
3. Vedlegg

INNLEDNING

VEILEDERENS FAGLIGE FORANKRING

Veilederen hviler på utviklingspsykologi og det som ofte blir kalt traumebevisst omsorg, men som grunnleggeren Howard Barth i dag kaller for «transforming care». Fokuset er på trygghet, tilhørighet og regulerende relasjonelle erfaringer. Barn utvikler seg gjennom samspill med omsorgsgivere. De er avhengige av fysisk kontakt, trygghet, følelsesmessig støtte og opplevelse av at noen tolker signalene de formidler. Gjennom dette gjensidige samspillet, og med å bli tålt, forstått og elsket, lærer barn å regulere sine følelser.

I denne sammenhengen innebærer dette at voksne må våge å snakke om seksualitet og seksuelle krenkelser, men uten å formane og være dømmende.

Ressurser:

<https://www.traumebevisst.no/kofferten-min>

SEKSUALITET I BARNEHAGEN

Regjeringen i «Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017-2022)» understreker barnehagen som en av de viktigste samfunnsarenaene utenfor hjemmet. Barn skal allerede i barnehagen få kunnskap om kropp, grenser og seksualitet, som basis for en helsefremmende livsstil.

TVERRFAGLIG SAMARBEID

Tidlig innsats er viktig for å forebygge skade og hjelpe sårbare barn med utfordringer knyttet til bekymringsfull og skadelig seksuell atferd. Kom-pleksiteten krever samhandling og involvering av ulike faggrupper i en koordinert innsats. Et godt tverretattlig samarbeid med felles mål, kunnskap om hverandres rolle og kompetanse, trygghet og respekt, øker muligheten for at barn får den faglige og sosiale støtten de skal og bør få – når de trenger det.

TAUSHETSPLIKT

Som offentlig ansatt i barnehage har du en pålagt, lovfestet taushetsplikt. Grunnelementet i denne er forbudet mot å gi opplysninger om barn og foreldre til andre. Det finnes imidlertid en rekke begrensninger i taushetsplikten som gjør det mulig å samarbeide med andre for å kunne følge opp barn:

- Saker kan drøftes anonymt
- Samtykke kan innhentes

Dersom foreldre samtykker i at opplysningene om barnet og ev dem selv, gjøres kjent for andre, oppheves taushetsplikten så langt som samtykket gjelder. Slike samtykker må være skriftlige.

OPPLYSNINGSPLIKT OG MELDEPLIKT

Som ansatt har du opplysningsplikt hvis barnevernet ber om opplysninger i en sak hvor de har mistanke om omsorgssvikt, fysisk mishandling, seksuelle overgrep m.m. (barnehageloven § 22).

Bekymring om vold, og/eller incest eller seksuelle overgrep meldes uten at foreldrene vet det, for å forhindre bevisforspillelse. Du bryter ikke taushetsplikten når du melder en bekymring eller mistanke. Ved tvil, drøft saken anonymt med barnevernet og/eller politiet.

Ved meldeplikt gjelder det samme som ved opplysningsplikt, med den forskjell at det er du selv som må ta initiativ og melde fra hvis du har en mistanke om omsorgssvikt eller overgrep.

AVVERGEPLIKT

«Avverge» vil si å forhindre en eventuell framtidig straffbar handling. Avvergeplikten gjelder generelt der du vet med sikkerhet – eller anser det som mest sannsynlig – at en person vil foreta seksuelle overgrep, påføre noen alvorlig skade (inkludert alvorlig psykisk mishandling) eller ta livet av et annet menneske, jf. straffeloven § 196. Om du er i tvil, så kan du drøfte saken anonymt med politiet.

Ressurser: www.plikt.no

OM BARNES SEKSUALITET

BARNES SEKSUALITET ER UBEVISST

Seksualitet har en annen betydning hos barn enn hos voksne. Barnes seksualitet er ubevisst i motsetning til den voksne, bevisste seksualiteten. Når barnet har seksuelle fornemmelser er det kun en sanseopplevelse, og de kjenner heller ikke de voksnes følelser omkring seksualitet. Barn skiller ikke mellom den godfølelsen de får ved å stryke seg på armen eller tissen. Barnes erotiske handlinger har ikke noe mål utover seg selv enn det som finnes i barneverden. For barnet er det derfor ikke bevisste, seksuelle handlinger, men altså utforskning og sanseopplevelser. Gradvis får barn en mer bevisst forestilling om sin egen seksualitet. Denne utvikles frem mot puberteten, og blir særlig tydelig under puberteten.

SEKSUELL UTVIKLING ER DEL AV BARNETS GENERELLE UTVIKLING

Seksualitet er en del av barnets naturlige utvikling på lik linje med andre utviklingsområder, det være seg språklig, motorisk, kognitiv, sosial, emosjonell, etc. Mennesket er født som seksuelle vesener som kan nyte berøring, og ereksjon er observert før fødsel og hos nyfødte. Allerede fra barnet er 4 måneder finner det fram til kjønnsorganene og kan stimulere dem. Fra 1–2-årsalder er barn bevisst sine egne kjønnsorganer og liker å ta på dem. Barnet drives av nysgjerrighet og fornemmer at det er godt å berøre området, og har ikke lysttanken som vi forbinder med den voksne seksualiteten.

SEKSUALITET ER UAVHENGIG AV FUNKSJONSEVNE

Om barn har en forsinket utvikling på andre områder, kan også den seksuelle utviklingen være forsinket eller annerledes. Disse barna står i fare for å bli utestengt fra viktig lek og læring, fordi de oppfattes som annerledes eller selv ikke ønsker å delta. Tilrettelegging er nødvendig. Se s.13 for mer om dette.

KUNNSKAP GJØR AT VI LETTERE SKJELNER MELLOM SUNN OG USUNN SEKSUELL ATFERD

For at ansatte i barnehagen skal hjelpe og støtte barnet i den seksuelle utviklingen er det viktig å ha kunnskap om barn og seksualitet. Mangel på slik kunnskap kan føre til at man ikke greier å skille mellom normal og avvikende seksualitet. Flere synes også at det er ukomfortabelt og upassende å snakke med barn om seksualitet, noe som kan henge sammen med egne erfaringer og usikkerhet om temaet. Det kan være lett å bli flau/skamfull over å blande seg i noe som føles privat, en kan føle seg usikker på hvordan man skal snakke om seksualitet og få en opplevelse av å ikke mestre jobben. Man kan også være usikker på hvordan foreldre vil reagere.

Barnehagen må finne fram til en felles plattform for hvordan man skal gi kunnskap om seksualitet til barna, og en enighet om hvordan barnas spørsmål og atferd blir møtt.

KUNNSKAP GJØR BARN KOMPETENTE

Forskning viser at barn som tillates en sunn seksuell utvikling, lærer at det er lov å sette grenser i samspill med andre barn. Videre viser forskning at de som har kunnskap om seksualitet venter lenger før de debuterer seksuelt, og de klarer på en bedre måte å sette grenser for seg selv om hva som er greit og ikke greit å være med på. Disse barna sier også tidligere fra om seksuelle overgrep, blir ikke så opptatt av porno, debuterer senere seksuelt og med kondom.

LÆRE DEM Å SI FRA, MEN DET ER VOKSNES ANSVAR Å STOPPE OVERGREP

Det er viktig å minne om at det aldri er barnas ansvar å sette grenser for overgrep som blir gjort mot dem. En som har bestemt seg for å begå seksuelle overgrep gjør det enten barnet samtykker eller ei, og vanligvis går personen fra vanlig berøring til seksuell berøring. På den måten blir det en umerkelig overgang for barnet. Personen kan lokke, lure, true, manipulere barnet til å delta og så skjer overgrepet. Barnets eller den unge sitt nei eller stopp, har som regel ingen betydning. Derfor er det viktig å lære barn om incest og seksuelle overgrep, og at ingen har lov å gjøre dette mot en. Deretter må vi innprente barn og unge om at de må si fra til noen etterpå. Det kan være å si fra om en vond hemmelighet, en ekkel eller rar berøring samt å bevisstgjøre dem på hvem de kan fortelle til dersom de opplever ting de synes er vanskelige.

SEKSUELL UTVIKLING HOS BARN MELLOM 0-6 ÅR

Barns seksuelle utvikling skjer spontant og preges av flere forhold. Det er avhengig av barnets alder, av det barnet lærer av sine omgivelser og kultur samt av det som barnet observerer at de rundt seg gjør og ikke gjør.

SUNN SEKSUELL UTVIKLING ER PREGET AV LEK, UTFORSKING OG GLEDE

All sunn lek er preget av glede, nysgjerrighet og gjensidighet. Den preges også av spontanitet, den oppstår spontant og den slutter spontant, når barna blir lei og får lyst til å gjøre noe annet. Dette gjelder også seksuell lek. Det at to barn på samme alder står nakne med tiss mot tiss og skal lage baby, handler som oftest om at de leker ut det de har hørt om hvordan en baby lages. Tenk så spennende om det plutselig hadde kommet en baby!

UTFORSKER EGEN KROPP

Gjennom lek, i samspill med andre barn og med sine omgivelser, så skjer det en naturlig læring om kropp, kjønnsdeler, følelser, pirrende sitring og det å sette grenser for seg selv og egen kropp, og å lære seg hvilke grenser andre har. I barnehagealderen blir dette mer og mer spennende jo eldre barnet blir. De øver seg i grenser, lyst og kontroll.

*De øver seg i grenser,
lyst og kontroll.*

SUNN SEKSUELL UTVIKLING

Barn 0-3 år:

- Kan vise tegn på seksuell oppstemthet. Guttene får ereksjon, jentene produserer fukt i skjeden (skjer allerede i fosterstadiet)
- Fryder seg over å være nakne, skiller ikke mellom privat og offentlig
- Liker å ta på egne kjønnsorganer
- Er nysgjerrige på kropp, både egen og andres, kan gjerne ta på andres kjønnsorganer og bryster
- Kan stimulere seg selv, gjerne når det kjeder seg, er veldig glad eller bare vil kose seg. Noen barn kan gjøre dette når de er anspent eller kjenner angst. Disse barna kan ha andre vansker i tillegg.
- Opptatt av bæsje, tiss og promp

Barn 3-6 år:

- Liker å være naken, men skiller mellom privat og offentlig
- Kan stimulere seg selv, men skiller mellom privat og offentlig
- Snakker sammen om seksualitet og lærer av hverandre, spør gjerne også voksne
- Spør gjerne om graviditet og fødsel
- Utforsker hverandre gjennom leken
- Leker seksuelt betonte leker som ofte heter «Doktor» eller «Mor, far og barn». Husk, barna leker «late-som-leker», de har ikke ekte samleie.
- Barn kan legge ting mot skjeden eller anus for å finne ut av hvordan det føles
- Seksuelt språk; «sexe», «pule», «kuk», «fitte» er ord de har plukket opp og som er spennende å bruke, selv om de ikke forstår hele betydningen av ordet, gjerne bare at det er noe frekt eller litt tabu

Ressurser:

Trafikklyset på www.seksuellatferd.no

Margrete Wiede Aasland (2018):

Barna og seksualiteten (Bok)

Birgit Hegge (2018):

Med hjerte for seksualiteten (Bok)

SELVSTIMULERING (ONANERING) ER VANLIG OG SUNT

Mange barn berører kjønnsorganene sine, rett og slett fordi det gir dem en god fornemmelse. Noen stryker dem lett og noen gjør det vi kaller å stimulere seg selv eller å onanere. Noen stimulerer seg selv ved å gni underlivet mot benker, stoler, klatrestativ o.l., eller de bruker en pute mellom bena og presser lårene mot hverandre og roterer med hoftene. Andre igjen er svært synlige ved at de bruker fingrene og hendene ned i trusa eller bleien. For disse barna handler det om at de liker følelsen, og de har ingen bevissthet om at dette handler om seksualitet. Det som er viktig er hvordan de blir møtt og at barna får kunnskap om når og hvor det passer å gjøre det. De fleste barn vil fra 4-årsalder spontant begynne å skjule seg når de vil stimulere kjønnsorganene/onanere. De har ubevisst plukket opp de sosiale reglene for slik atferd. Noen vil trenge mer direkte veiledning. Noen barn har også det vil kan kalle en overdreven onani som kan gå ut over deres daglige fungering. Se s. 20 og vedleggsdelen for mer om dette.

KJØNNSIDENTITET

Fra barn er ca 2–3 år gamle så blir de oppmerksomme på at kropp er forskjellige, dvs at noen er biologiske jenter og noen er biologiske gutter. Etter hvert (alder varierer) vil de utvikle en bevissthet omkring kjønn. De fleste barn opplever samsvar mellom biologisk kjønn og det kjønn de selv identifiserer seg med. Andre barn har ikke samme opplevelse av samsvar, og det er dette som kalles for kjønnsinkongruens.

Barnehager kan med fordel være mer bevisst i å unngå en kjønnnet måte å omtale og inndelegge barna på. Slik får man en mer inkluderende kultur, noe som vil være svært viktig for den som kan kjenne seg annerledes. Et annet argument for dette er å fremme likestilling. De ansatte kan være gode rollemodeller for at alle mennesker kan, uansett kjønn! De kan også bevisst utfordre sosiale rammer for kjønn. Dette kan skje gjennom ord og handling.

Eksempler kan være:

- Du er så omsorgsfull, Per!
- Du er skikkelig kul og tøff, Maryam!
- Nå kan alle med gul genser vaske hendene først, og deretter de som har en annen farge. (I stedet for at nå skal guttene vaske først og deretter jentene.)

Ressurser: Film: [Kjønn og likestilling \(udir.no\)](#)
[Lhbtiq-ordlista](#) | [Bufdir](#)

SEKSUELL ORIENTERING

Når det gjelder seksuell orientering (legning), så handler dette om hvem man blir forelsket i – og tiltrukket av. Mange oppdager dette i skolealder eller tidlig pubertet, men forskerne er noe uenige, dvs at noen mener at både små barn og voksne kan oppdage sin legning – eller endre legning. For ansatte i barnehagen, så kan man huske på å også omtale like kjønn når et barn f.eks. spør om hvem som kan være kjærester.

Ressurser: <https://www.bufdir.no/lhbt/>

TILTAK FOR Å FREMME SUNN SEKSUELL UTVIKLING

En god måte å starte en prosess med økt bevissthet og åpenhet på, er å få til en drøfting og refleksjon i personalgruppa (og kanskje deretter med foreldre på et foreldremøte) om ulike problemstillinger knyttet til kropp og seksualitet.

Eksempler på problemstillinger som kan gi oss en økt bevissthet på egne holdninger og praksis:

- Er det greit at barn er nakne sammen?
- Er det greit at de voksne hjemme er nakne foran barna?
- Er det greit at de voksne eller storesøsken hjemme har sex foran barna?
- Er det greit at søsken sover sammen?
- Er det greit at barna leker doktorleker?
- Er det greit at gutter går i skjørt og kjole?

Noen av disse spørsmålene har opplagte svar, som f.eks. at det ikke er greit at barn er til stede under voksnes seksuelle aktiviteter. Andre har mer nyanserte svar, og familier kan ha ulikt syn på nakenhet samtidig som man ivaretar hverandres intimsone og grenser. Slik kan barnet lære hva som er akseptabelt og ikke, det vi kaller sunn seksuell folkeskikk.

Det kan oppstå vansker når omsorgspersoner har ulike holdninger til barns seksuelle utvikling og seksuelle uttrykk, noe som kan påvirke deres reaksjoner og handlemåter overfor barna. Endring i barns livssituasjon kan føre til forvirring om hvilke regler som gjelder og ikke, f.eks. ved endring av familieforhold (flytting, skilsmisse, etc).

GI BARNET ET KONKRET SPRÅK

Barn trenger språk. Slik kan de bedre forstå seg selv og verden, og bedre kommunisere med omgivelsene. Slik blir de også bli bedre i stand til å sette ord på det som hender dem, både gode og vanskelige ting. Ansatte i barnehagen må benevne kjønnsorganene og f.eks lære barn at jentene har en åpning mer enn guttene. Ofte sier vi til barn at babyer kommer ut av tissen til mamma, og det stemmer jo ikke. Barn trenger å lære presise begreper som penis, vagina og skjede.

BARNET MÅ FORSTÅ OG RESPEKTERE EGNE OG ANDRES GRENSER

Barn må lære hva som er greit og ikke greit å gjøre med egen og andres kropp. Å sette grenser for egen kropp handler om å tørre å si stopp når noe føles ubehagelig eller man ikke vil være med på det som skjer. Det er også viktig å lære barn at de skal stoppe tvert når noen viser tegn til at de ikke vil mer. En måte å gjøre dette på er å lære barn stopp-tegnet som er å vise fram ei utstrakt hånd. Tegnet markerer veldig tydelig at motparten skal holde opp med det hen gjør.

BARNET MÅ FÅ VITE HVA SOM ER LOVLIG OG IKKE

Barn må også lære om trusler og tvang, og vite at de har rett til å si ifra at de ikke vil være med på noe selv om de blir truet eller tvunget til å gjøre noe. Det er ulovlig å true eller tvinge noen til å gjøre noe de ikke ønsker. Samtidig trenger barn å lære om gode og vonde/ulovlige berøringer og gode og vonde/ulovlige hemmeligheter, og de trenger kunnskap om hvordan de kan si ifra til voksne når de opplever noe som ikke føles greit eller er ulovlig.

VOKSNE MÅ GJØRE DET TRYGT FOR BARN Å FORTELLE

Dersom barnet opplever krenkelse eller overgrep, så må det kunne kjenne seg trygg til å fortelle. Det er voksnes ansvar å lære barn at de må si fra etterpå, til en voksen de kjenner som kan hjelpe dem. Barnet kan ha opplevd at det egentlig ikke ville gjøre det den andre foreslo og gjorde. Kanskje prøvde det å si stopp, kanskje turte det ikke å si stopp eller at den andre ikke brydde seg om at barnet sa stopp. Kanskje hvasket barnet stopp eller sa det inni seg, fordi det ble redd eller glemte det.

SETT KROPP OG SEKSUALITET PÅ PLANEN

I barnehagen må tema «Kropp og seksualitet» inn i planen, og foreldre må få informasjon om at den seksuelle utviklingen er like naturlig som f.eks. den språklige, motoriske og sosiale utviklingen hos barn.

Målsetninger kan være:

- Utvikle barnas begreper og forhold til følelser og kropp
- Utvikle barnas evner til å sette grenser for egen kropp
- Skape holdninger til hva som er akseptable/uakseptable berøringer og hemmeligheter
- Gi barna handlingsstrategier for hva de bør gjøre om de eller noen de kjenner, havner i vanskelige situasjoner

Småbarn 0-3 år:

- Kropp: Hvordan ser vi ut? Se på bilder av kroppen og benevne alle kroppsdelene.
- Følelser: Se på bilder av ulike følelser og lære om begrepene glad, lei seg, sint og redd. Se i speil hvordan vi ser ut med de ulike følelsene.
- Relasjoner: Bok med bilder av meg og min familie. Hva er en venn.
- Gode og lovlige berøringer: Gi en klem om du vil (fokus på at barnet bestemmer om det vil gi en klem eller ikke), kose med hår, kile inni hender o.l. Si at det kan kile også når man tar på tissen, men at man må spørre om man vil ta på noen andre sin tiss.
- Aktiviteter:
  - Tegne omriss av kroppen til barnet, både forfra og bakfra, og tegn inn øyne, ører, munn, pupper, navle, tiss, kne, rygg, lår, etc
  - Klippe ut bilder av øyne, ører, nese og munn til barnet og lime på ark
  - Fotspa og massasje

Storbarn 3-6 år:

- Kroppen: Hvordan fungerer kroppen? Hvordan ser vi ut inni?
- Kjønn: Navn på kjønnsorganene, kjønnsidentitet (å føle seg som gutt eller jente eller begge deler eller ikke noen av delene), ulike samlivsformer.
- Snakke med en voksen: Gode og lovlige/vonde og ubehagelige/ulovlige hemmeligheter
- Seksualitet: Hvordan blir vi til? Svangerskap og fødsel. Sitring/pirring i kroppen og i kjønnsorganene, samleie og grenser for egen kropp.
- Grenser for egen kropp: Hva er greit/ikke greit? Hva er lov/ikke lov? Hva vil det si «å true»?

Ressurser:

Jeg vet <https://www.jegvet.no/barnehage>
Æ e mæ <https://xn--em-0iac.no/barnehage/>

BARN MED FORSINKET UTVIKLING

Barn med utviklingshemming og/eller autisme trenger tilrettelagt informasjon og opplæring om kropp og seksualitet. Tilrettelagt for hver enkelt sine utfordringer, og gjerne med repetisjoner og konkret veiledning i naturlige situasjoner. Barn med fysiske eller mentale funksjonshemninger er også mer utsatt for vold eller seksuelle overgrep enn andre barn, og trenger derfor ekstra beskyttelse. De kan mangle begrepsapparat for å si ifra eller ikke helt vite hva de er utsatt for. Derfor skal vi ha et ekstra blikk på barn med ulike funksjonsnedsettelse slik at overgrep og krenkelser kan hindres. Habiliteringstjenesten for barn og unge kan være gode hjelpere her. Fra 1.august 2022 har familier med barn med bl.a. nedsatt funksjonsevne, fått rett til barnekoordinator. Barnekoordinatoren skal bl.a. sørge for å samordne tjenestetilbudene og sørge for at kommunen ivaretar sitt ansvar for oppfølging og tilrettelegging.

Ressurser:

www.nfss.no
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-100-l-20202021/id2838338/?ch=1>

BEKYMRINGSFULL OG SKADELIG SEKSUELL ATFERD

ÅRSAKER TIL SEKSUALISERT ATFERD HOS BARNEHAGEBARN

Mellom 30 og 50 % av overgrep mot barn og unge utføres av andre barn og unge (opp til 18 år). Det vanligste er at eldre barn og ungdommer utsetter noe yngre barn for en seksuell krenkelse. Det er altså ganske uvanlig at førskolebarn krenker andre førskolebarn.

Samtidig, overgrep begått av barn og unge kan gjøre like stor skade som overgrep utført av voksne, og må derfor stoppes. Ved å ha kunnskap om hva som er sunn seksualitet hos barn, kan vi fremme en sunn utvikling. I tillegg vil vi være bedre i stand til å oppdage hva som er

bekymringsfull og skadelig seksuell atferd. Deretter kan man gi barna den hjelpen de trenger for å snu en uheldig utvikling. Ansatte har også en plikt til å beskytte andre barn fra å bli utsatt for seksuelle krenkelser og overgrep.

Ofte vil en bekymringsfull og skadelig seksuell atferd hos barn i barnehagealder være et symptom på en mangelfull dekning av barnets grunnleggende behov, utviklingsmessige eller sosiale vansker. Handlingene kan også være repetisjoner av atferd de selv har opplevd eller vært vitne til, fysisk eller via digitale medier. Den seksuelle atferden vil ofte være en del av flere utfordringer barnet har, og må forstås og sees i sammenheng med disse.

ULIKE MÅTER Å FORSTÅ BEKYMRINGSFULL OG SKADELIG SEKSUELL ATFERD (IKKE UTTØMMENDE)

- *Reaksjon på egne traumatiske livshendelser*
- *Mangelfulle sosiale ferdigheter*
- *Impulsivitet*
- *Ensomhet, depresjon*
- *Vansker med å regulere følelser*
- *Lærevansker og nevrologiske utfordringer*
- *Tilknytningsvansker*
- *Ønske om oppmerksomhet*
- *Nysgjerrighet*
- *Behov for tilsyn og trygghet*

BEKYMRINGSFULL OG PROBLEMATISK SEKSUELL ATFERD

Bekymringsfull atferd hos barn under 6 år kan være bekymringsfull enten på grunn av type atferd, grad av målbevissthet/planlegging, hyppighet eller varighet. Den kan også være bekymringsfull fordi barna som er involvert har ulik modenhet i alder og utvikling.

Eksempler kan være:

- Veldig opptatt av voksen seksuell atferd og seksuelle leker, og vansker med å la seg avlede selv når de får beskjed fra en voksen
- Et seksualisert eller pornofisert språk, som ikke er aldersadekvat, f.eks når barnet snakker om å suge på tissen, bli kåt, bli tatt bakfra, etc.
- Ekstremt opptatt av å berøre andres kjønnsorgan
- Følger etter andre på do for å se på og berøre andre barn
- Søsken som utøver en seksuell atferd sammen
- Seksuell atferd rettet mot de voksne i barnehagen, f.eks å bruke seksualiserte ord mens de tar på ansattes rumpe/bryster
- Putter ting inn i anus eller skjeden (og ikke bare inntil selve hullene)

VIKTIG Å FØLGE MED OG SAMLE INFORMASJON

Ved mistanke om problematisk seksuell atferd, er det viktig å følge med og observere for å samle nødvendig informasjon til eventuelle tiltak samt støtte og veilede til sunn og god seksualitet. Skriv gjerne ned det du ser og hører. Dette kan være en god logg i en ev fremtidig håndtering av en sak. Det kan være glidende overganger mellom problematisk seksuell atferd til en klar skadelig seksuell atferd som må stoppes.

SKADELIG SEKSUELL ATFERD

Den skadelige seksuelle atferden er grenseoverskridende, krenkende eller truende, og kjennetegnes av forskjeller i alder, modning og fysisk styrke og størrelse mellom de involverte barna. Den kan videre bære preg av å være overdreven, hemmelighetsfull, tvangsmessig eller regredierende. Kort fortalt så går leken over til å bli problematisk eller skadelig dersom den er preget av makt, trusler og tvang. Slik atferd må stoppes på en aldersadekvat og respektfull måte.

Eksempler på skadelig seksuell atferd hos barn under 6 år kan være:

- Etterligner voksnes seksuelle atferd i lek
- Tvangsmessig selvstimulering (tvangsmessig onanering)
- Tvinger andre barn til å inngå i seksuell lek
- Med tvang stikker gjenstander inn i vagina eller anus til et annet barn
- Målbevisste eller planlagte forsøk på berøring av voksnes kjønnsorgan
- Barn som til stadighet berører andre barn og voksnes private kroppsdeler

HÅNDTERING VED BEKYMRRINGSFULL OG SKADELIG SEKSUELL ATFERD

Intensjonen med å intervensere når barn utviser en skadelig seksuell atferd må være å hjelpe barn til en sunn seksuell utvikling og hindre krenkelser. Avdekking av krenkelser skaper ofte store følelsesmessige reaksjoner. Situasjoner der både utsatt og utøver er små barn krever derfor forsiktighet og klokskap. Tiltak som settes inn må drøftes og vurderes helhetlig, og ikke være basert på observatørens egne følelsesmessige reaksjoner.

Håndtering handler om å beskytte barnet mot å utføre ny seksualisert atferd ved å være til stede i leken inne og ute. Ofte vil man måtte utarbeide en mer konkret trykghetsplan. Se vedleggsdelen.

SKILLE MELLOM MÅLBEVISST ATFERD OG NYSGJERRIGHET

Ansatte i barnehagen må skille mellom atferd som virker målbevisst eller atferd som er preget av nysgjerrighet.

Som i all annen lek må barnet veiledes til å gjøre noe annet som er mer hensiktsmessig. Dersom atferden ikke stopper etter veiledning, så trengs en annen type intervensjon. Søk råd hos kolleger og andre fagpersoner. Se s. 19 om samråd.

BARNEHAGENE HAR AKTIVITETSPLIKT

Dersom et barn utsettes for krenkelser, har alle som jobber i barnehagen en aktivitetsplikt som består i å gripe inn og stoppe krenkelsen, varsle styrer og undersøke hva som har skjedd samt sette inn tiltak og lage en plan for at ikke krenkelsen skal gjentas (barnehageloven kap. 8).

Ressurser:

Barnehageloven <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Nedenfor er det laget en skisse for hvordan man kan håndtere en sak. Denne er basert på aktivitetsplikten ansatte i barnehager har.

HÅNTERINGSPLAN (BASERT PÅ AKTIVITETSPLIKTEN)

GJØREMÅL	ANSVAR
<p>Den som oppdager hendelsen informerer pedagogisk leder samme dag. (Dersom informasjonen kommer fra foreldre, så ber pedagogisk leder om en samtale med foreldrene innen kort tid, gjerne innen en uke.)</p> <p>Avdelingspersonalet drøfter hendelsen i avdelingsmøte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvilke barn er involvert? • Hva går hendelsen ut på? <p>Bli enige om en trygghetsplan (se vedlegg) for å unngå nye krenkelser. Varsle styrer om at tiltak blir iverksatt.</p>	<p>Den som varsler Pedagogisk leder</p>
<p>Få en oversikt over hendelsen: Snakk med de involverte barna hver for seg. Still åpne spørsmål.</p> <p>Eks på spørsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva skjedde da dere lekte doktorlek i dag? • Hvordan var det for deg? <p>Trygg barna på at vi skal unngå at dette skjer igjen, og at de alltid kan snakke med en ansatt dersom de er utrygge i leken.</p> <p>Til den som utførte krenkelsen kan man spørre:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvem andre leker sånn lek? • Er det noen som gjør slikt mot deg? I tilfelle «ja», spør «Fortell meg mer om det». <p>Ved bekymring om at barnet er utsatt for vold eller seksuelle overgrep av foreldre/foresatte, ta kontakt med barnevernstjenesten uten å informere foreldre/foresatte. Drøft ev saken anonymt med barnevernet før man ev sender en bekymringsmelding dit.</p>	<p>Pedagogisk leder i samarbeid med den ansatte som er nærmest barnet eller observert barnet</p>
<p>Ta kontakt med foreldrene til de involverte barna. (Obs, ikke alle foreldre i barnehagen.) Del observasjonene og drøft hendelsen med dem. Informer om at barnehagen lager en trygghetsplan for å unngå at hendelsen(e) gjentar seg. Dersom barnehagen har vurdert at det bør sendes en bekymringsmelding til barnevernet, så bør også denne informasjonen deles med foreldre/foresatte (så sant disse ikke selv er mistenkt for omsorgssvikt eller overgrep mot eget barn – se tabellruta over.)</p>	<p>Pedagogisk leder i samråd med styrer</p>
<p>Tiltak prøves ut i 6 uker før ny samtale med barn og foreldre/foresatte.</p> <p>Evaluer tiltakene i avdelingsmøte og fortsett tiltakene i nye 6 uker før nye samtaler.</p> <p>Dersom tiltakene ikke fungerer og krenkelsene gjentar seg, så må barnehagen ta kontakt med hjelpeapparatet (se oversikt s.19). Foreldre informeres og samtykker i videre henvisning. Dersom foreldre ikke samtykker i at barnet trenger hjelp, så må barnehagen sende bekymringsmelding til barnevernstjenesten. Man kan også bruke egne konsultasjonsteam, se www.seksuellatferd.no</p>	<p>Pedagogisk leder informerer styrer som kontakter hjelpeapparatet</p>

RUTINER FOR TVERRFAGLIG SAMARBEID I SAKER MED SKADELIG SEKSUELL ATFERD

<p><i>Personalet i barnehagen</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Stoppe atferden • Informere pedagogisk leder og barnehagestyrer/enhetsleder • Snakke med de involverte barna om deres opplevelse av hendelsen
<p><i>Barnehagestyrer/enhetsleder</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Kontakte barnevern (og politi) • Sette inn akutte trygghetstiltak i samarbeid med pedagogisk leder
<p><i>Barnevern</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Koordinere det tverrfaglige arbeidet • Avholde samråd (så raskt som mulig etter hendelsen dersom ingen andre allerede har tatt denne oppgaven)
<p><i>Førstelinetjenester</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Barnehage: Implementere trygghetsplan utarbeidet i samråd • Familievernkontoret: Veiledning og hjelp til familien • Barnevern eller helsesykepleier: Veiledning og samtaler med barnet i samarbeid med en som barnet har tillit til
<p><i>Andrelinjetjenester</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Barne- og ungdomspsykiatrien (BUP): Utredning og behandling av barnet • Habiliteringstjenesten for barn og unge: Utredning av barnet og veiledning til barnehagepersonalet
<p><i>Spesialistkompetanse</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ressursenhet V27-Betanien sykehus • RVTS • Statens barnehus • Rebessa • Konsultasjonsteam (se https://www.seksuellatferd.no/hjelptjenester/) • NOK-sentre

SAMRÅD

Veilederen foreslår at barnevernet har koordineringsansvaret i disse sakene, og kaller inn til et samrådsmøte. Dersom barnevernet ikke har mulighet, så er det viktig at noen andre påtar seg denne rollen. Dersom barnet har en barnekoordinator, kan denne gjerne ha en slik rolle. Samrådet holdes i løpet av få dager etter den skadelige atferden, slik at alle parter får en felles forståelse for hva som skal skje videre. Aktuelle etater å kalle inn, foruten barnehagen (pedagogisk leder i barnehagen, den av de ansatte som kjenner barnet best) kan være helsesykepleier, familievernkontoret, barne- og ungdomspsykiatrien, politi, statens barnehus, kommunepsykolog, Bufetat. Foresatte kan delta på siste del av møtet. Barnet skal aldri delta i et samrådsmøte.

Formål med dette møtet er å lage en plan videre med alle involverte.

STRUKTUR FOR ET SAMRÅD:

1. Runde rundt bordet, oppsummering av det som har skjedd, kontakt og tiltak som har vært satt inn fra hver instans. Legge bekymringer på bordet
2. Drøfte fritt: «Hva er best for barnet?»
3. Hva kan min instans gjøre for barnet?
4. Utarbeide trygghetsplan for ulike arenaer (barnehage, hjem, fritid)
5. Fordeling av ansvar og oppgaver
6. Møtelederen har ansvaret for å avtale et oppfølgingsmøte innen ca 3 uker, for å sikre at alle har gjort sin del av arbeidet og drøfte veien videre. Det er viktig at de foresatte blir involvert i det tverrfaglige samarbeidet.

BARNEHAGENS SAMARBEIDSIINSTANSER:

Førstelinjetjenesten

- Barnevernstjenesten
- Helsesykepleier
- Familievernkontoret
- Kommunepsykolog

Andrelinjetjenesten

- Barne – og ungdomspsykiatrisk poliklinikk
- Habiliteringstjenesten for barn og unge

Kompetansemiljø

- Ressursenhet V27 Betanien sykehus
- Statens barnehus
- RVTS
- Rebessa
- Konsultasjonsteam

HÅNDTERING AV OVERDREVEN SELVSTIMULERING (ONANI)

Jakten på den gode opplevelsen med selvstimulering, kan for noen barn gå på bekostning av det barnet ellers ønsker av lek og kontakt. Barnet er vanskelig å avlede og onanien kan gå utover naturlig utvikling og fungering, og påvirke barnets lekeferdigheter, fleksibilitet og sosial kontakt.

Når selvstimuleringen blir altoppslukende for barnet, så kalles det hyperonani. Hyperonani kan handle om feil teknikk eller en flukt fra noe, f.eks. kjedsomhet. Det kan også være et tegn på at barnet er hemmet i sin psykiske utvikling og ikke oppfatter signaler fra omgivelsene om hva som er godtatt atferd. Det som ofte skjer ved hyperonaning er at barnet faller ut av det sosiale samspillet, blir værende for seg selv og tar ikke imot lekeinvitasjoner. Så uansett hva det dreier seg om, så kreves det handling fra barnehageansatte. Se vedleggsdelen for eksempel om håndtering.

OVERDREVEN SELVSTIMULERING (ONANI) ER IKKE ALENE ET TEGN PÅ OVERGREP

Hyperonani er ikke alene et tegn på at barnet er utsatt for overgrep. Tvangsmessig selvstimulering kan derimot tyde på at barnet kan ha opplevd overgrep eller annen omsorgssvikt. Slik atferd fordrer at de voksne undersøker nærmere barnets situasjon for å forstå barnets atferd.

PORNOGRAFI, NETTVETT OG FORELDREKONTROLL

Barn i barnehagealder skal ikke se pornografi. De har ingen forutsetning for å forstå det de ser, og de kan bli skremt og urolige. Det kan på negativt vis prege deres seksuelle utvikling, ved at de f.eks. utvikler uhensiktsmessige tenningsmønstre. Barnehager og foresatte må derfor sørge for en trygg digital hverdag for barna. Dette kan de gjøre ved å installere det som kalles foreldrekontroll på de digitale flatene som barnet har tilgang til, slik som mobil, nettbrett, datamaskin og TV.

Ressurser:

<https://www.telia.no/magasinet/tips/anbefalte-apper-barn-foreldrekontroll/>

<https://www.barneombudet.no/tema/digital>

SAMMENHENGEN MELLOM SEKSUALISERT ATFERD OG DET Å SELV VÆRE UTSATT FOR OVERGREP

Barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, kan tvinge andre barn til å være med på seksuelle leker, men det er ikke dermed sagt at de som viser en seksualisert atferd er misbrukt. Det må allikevel sjekkes ut. Ved å stille åpne spørsmål kan barnet ofte fortelle dersom det har opplevd noe som er ubehagelig eller ulovlig. Når man snakker med barn om seksuelle overgrep er det viktig å være klar over at de fleste barn ikke vet at det som skjer er galt. Det er derfor mer hensiktsmessig å spørre om noen gjør noe med dem som ingen andre gjør, eller noe de synes er ekkelt eller føler seg tvunget til.

Overgrep mot små barn skjer sjelden med fysisk makt, da det ofte er nok å være eldre og forstå mer enn barnet, for å være i posisjon til å utnytte barnet. Dette kan gjøre dem forvirret, og noen kan kanskje også oppleve skyld i situasjonen eller senere, når de blir eldre og forstår mer hva som skjedde. De fleste overgrep mot barn i førskolealder begås av noen i nær relasjon til barnet, og mange er glad i personen som begikk overgrepene. Dette må man ha i bakhodet når man skal snakke med barn ved bekymring.

Se for øvrig www.snakkemedbarn.no for mer kunnskap og praktisk trening på å øve «den vanskelige samtalen» med barn.

TIPS OM HVA DU KAN GJØRE OG SPØRRE OM NÅR DU ER BEKYMRET FOR OM BARNET SELV ER UTSATT

Vær nysgjerrig når du ser atferd som er bekymringsfull. Etter å ha avverget atferden kan du spørre: «Hva skjedde i leken?» og «Hvem andre leker sånn»? Ved å få barnet i tale blir bekymringen enten mindre eller større. Dersom du får svar som bekymrer deg, kan du gjerne gjenta setningen og se om barnet fortsetter av seg selv eller du kan følge opp med «Fortell meg mer om det» eller «Det vil jeg høre mer om». (Se vedlegg om situasjon.)

BRUK ÅPNE SPØRSMÅL

Forsøk å starte en samtale med åpne spørsmål. Dette er spørsmål som starter med hvem, hva, hvor slik at du får mer utdypende svar enn bare ja eller nei. Når du er inne i samtalen og du er bekymret, så kan du gjerne stille flere spørsmål. Ikke kom med forslag og gjetninger om hvem som eventuelt gjør det! Unngå også å spørre «hvorfor» – da barn ofte forbinder slike spørsmål med at de har gjort noe de ikke burde gjøre.

Viktig! Notér i etterkant hvilke spørsmål du stilte og forsøk å skriv ned ordrett hva barnet svarte. Drøft ev bekymringen din anonymt med barnevern eller Statens barnehus, og få tips til hva du kan gjøre videre.

FORELDRESAMARBEID

Informér foreldre gjennom møte og planer om hvilke temaer som blir gjennomgått med barna deres. Fortell om både sunn og skadelig seksuell atferd og hvilke tiltak som settes inn gjennom et samarbeid med foreldrene. Opplys foreldre om at bekymringsmelding til barnevern kun sendes uten samtykke ved fare for barnets liv og helse. Det betyr i praksis dersom det er en bekymring for om barnet blir utsatt for vold og seksuelle overgrep fra sine omsorgspersoner. Fortell om hvordan vi snakker med barn, og at det blir tatt tak i det som barnet sier med oppfordring om å fortelle mer. Barnet får snakke fritt om hva det har opplevd og utsagn kan bli drøftet anonymt med barnevern.

NÅR MAN ER BEKYMRET FOR OM FORELDRE/FORESATTE UTSETTER BARNET FOR VOLD, OVERGREP ELLER OMSORGSSVIKT

Når man undrer seg over barnets atferd, er det viktig å snakke med barnet. Ofte forteller ikke barn om overgrep fordi de mangler begreper for det de er utsatt for. Ved å stille åpne spørsmål, kan barnet fortelle om egen virkelighet. Ved mistanke om at foreldrene har utsatt barnet for seksuelle overgrep eller annen type vold og omsorgssvikt, så kan man stille spørsmål som «Hva liker du å gjøre sammen med mamma/pappa?» og «Hva liker du ikke å gjøre sammen med mamma/pappa?» som en invitasjon til barnet om å snakke mer om hva det opplever.

Det er viktig å opptre forutsigbart og pålitelig, og legge til rette for og benytte muligheter i lek og lesestunder som kan gi barnet en åpning til å fortelle. Grip muligheten når anledningene byr seg til å stille åpne spørsmål og utforske omsorgssituasjonen uten å være forutinntatt. Dokumenter spørsmål og svar. Dette er viktig dersom saken senere blir meldt til politiet.

IVARETAKELSE AV DEN SOM HAR BLITT UTSATT

Et barn som har vært utsatt for skadelig seksuell atferd trenger en god hjelper. Trygg barnet ved å fortelle at du er der for å ta vare på og hjelpe. Lytt til barnet og la barnet lede samtalen. Still åpne spørsmål og dokumenter spørsmål og svar. Inkluder annen kompetanse, f.eks helsesykepleier og BUP. Informér foresatte om det som skjer underveis i prosessen. Gi også barnet alderstilpasset informasjon om det som skjer underveis i prosessen.

IVARETAKELSE AV BARNET MED SKADELIG SEKSUELL ATFERD

Barn som utfører skadelig seksuell atferd kan stå i fare for å bli utstøtt av dem rundt seg, og også føle avsky for seg selv. Deres forhistorie er ofte sammensatt og sårbar, og de har et stort behov for å ivaretas på lik linje med barn som har vært utsatt. De trenger trygge voksne som er interesserte i å forsøke å forstå hva som ligger til grunn for atferden, og som er tydelige på at de vil hjelpe barnet med det som er vanskelig. Måten dette snakkes om avhenger av barnets alder og funksjon. Informér barnet om det som skjer underveis i prosessen. Informér også foresatte gjennom hele prosessen (dersom dette er trygt for barnet).

Beskytt barnet mot å gjøre nye grenseoverskridende handlinger ved å:

- Være til stede i leken, kanskje særlig ved mor, far og barn-lek og ved doktorlek
- Være tilstede/ ha tilsyn med barnet når flere er på do (Ikke la barnet være alene med andre barn på do)
- Være tett på i utetid

Se ellers Trygghetsplan under vedlegg.

Nyttige ressurser:

www.seksuellatferd.no

TRAUMEBEVISST TILNÆRMING KAN VÆRE EN GOD MÅTE Å MØTE BARN PÅ

Ofte kan det være vanskelig for barn å fortelle om det de selv er utsatt for eller har gjort, da de kanskje ikke vet om noe annet eller mangler ordforråd for å fortelle. Noen kan også være truet til taushet eller føle stor lojalitet til den/de som utsetter dem for noe vondt. Det vanskelige med å være utsatt for seksuelle overgrep er at dette også kan gi barn gode følelser og positiv oppmerksomhet som de ikke forbinder med «noe vondt». På samme måte kan den som har vist seksualisert atferd mangle ord og bevissthet om hva som har skjedd. En varsom og klok tilnærming til barna er derfor nødvendig, med en bevisst jobbing med de tre grunnpilarene i traumebevisst tilnærming: trygghet, relasjon og affektregulering. Trygghet og god relasjon skapes ved å følge barnet tett, være tilgjengelig og interessert i barnet.

SITUASJON 1: HÅNDTERING AV OVERDREVEN SELVSTIMULERING/ONANI HOS BARN 4 ÅR

Mari på 4 år begynte å onanere i barnehagen for ca 5 mnd siden. I starten kunne man av og til se at hun satt i en barnestol med bøyle og gned lårene mot hverandre samtidig som hun gned underlivet mot bøylene. Hun ble fjern i blikket og rød i kinnene når hun satt der. Personalet i barnehagen sa ingenting til Mari, men fjernet stolen slik at muligheten uteble. Mari fant da nye måter å stimulere seg selv på og etter en kort periode var hun veldig opphengt i dette. Hun presset underlivet mot stoler, benker og bord og gned fram og tilbake i lange perioder uten å ense de andre rundt seg. De andre barna spurte henne om hun ville være med å leke, men hun ville ikke. Etter noen uker sluttet de å spørre henne. Ute hang hun i klatrestativet og på dissa mens hun presset lårene mot hverandre og sluttet helt å leke med de andre barna. Personalet forsøkte å få henne med i lek ved å spørre om hun ville være med i sandkassen eller leke «Alle mine kyllinger», men Mari ville ikke. Pedagogisk leder snakket med foreldrene om at Mari stimulerte seg selv så mye i barnehagen at de var bekymret for leken og det sosiale samspillet med de andre barna. Foreldrene ble først veldig flau på barnets vegne og utbrøt: «Er det DET hun gjør?». Hjemme hadde hun funnet seg en plass i trappen hvor hun gned seg frem og tilbake og var helt fjern da foreldrene snakket til henne, men de hadde ikke skjont at det var det hun gjorde. Dagen etter tok foreldrene kontakt med barnehagen. De hadde lest om temaet og nå var de bekymret for at barnet kunne være utsatt for overgrep.

Her er det viktig at den pedagogiske lederen tar både foreldre og barn på alvor. Bekymringen til foreldrene kan selvfølgelig være reell, men dersom man ikke har noe annet som skaper bekymring omkring barnets atferd, har det som oftest en naturlig årsak. Forklar for foreldrene at mange barn stimulerer seg selv, men at det ikke alltid er like lett å få øye på. Ofte gnur de underlivet mot benker, stoler, klatrestativ o.l. eller de bruker en pute mellom bena og presser lårene mot hverandre og roterer med hoftene. Andre igjen er svært synlige ved at de bruker fingrene og hendene ned i trusa eller bleien. Det som er viktig er hvordan de blir møtt og at barna får kunnskap om når og hvor det passer å gjøre det.

Hvordan snakke med barn for å få dem inn i leken ved hyperonanering:

Vær diskret og vis respekt for barnet. Si gjerne: «Jeg ser at du koser med tissen din, og jeg skjønner at du synes det er godt å gjøre det. Alle gjør det, men det er noe vi gjør når vi er alene som f.eks på badet eller soverommet. Nå er det leketid i barnehagen, hva har du lyst til å gjøre?» Dersom barnet går i «sin egen verden», så kan man gjøre en avtale med barnet om at du kan hjelpe barnet med å minne det på at det er leketid.

SITUASJON 2: DOKTORLEK INITIERT AV GUTT 5 ÅR

Petter på 5 år har den siste tiden vært veldig opptatt av doktorlek og hver eneste gang barna leker, så vil han være pasienten. Han instruerer doktoren til å undersøke tissen sin og leken virker i starten å handle om nysgjerrighet og utforskning. Det observeres at Petter flere ganger spør om barna vil suge på tissen hans, men ingen av barna vil det. Personalet merker seg også at Petter er veldig intens i leken og vil ikke bli med på annen lek. Petter virker også mer irritert og sur enn vanlig. Han kan bli sint tilsynelatende uten forvarsel, og han virker urolig når han skal hjem. En dag barna leker hører pedagogen at Petter sier at Anton må suge på tissen hans. Anton ler og sier «æsj, nei det vil jeg ikke». Petter gir seg ikke og sier «Det må du ellers får du ikke komme i bursdagen min». Pedagogen snakker med guttene om at begge må ha lyst til å leke sammen, og at det ikke er greit å true noen dersom de ikke vil være med å leke. Samtidig bestemmer pedagogen seg for å snakke mer med Petter senere på dagen.

I dette tilfellet viser Petter en seksuell atferd som skaper bekymring. Episoden beskrevet overfor, synes å være noe annet enn naturlig utforskning. Petter virker også å være utilpass i annen lek og samhandling, noe han tidligere ikke har vist.

Dersom pedagogen ikke hadde vært til stede i situasjonen og veiledet, så kunne dette ha ført til at Anton hadde følt seg presset til å utføre handlingen selv om han ikke ville. Dette ville man i så fall karakterisere som rødt område, dvs skadelig seksuell atferd. I dette tilfelle så var det en klok pedagog som tok begge guttene på alvor og hjalp dem gjennom situasjonen på en trygg måte.

SENARIO 1

To forskjellige scenarier i samtalen mellom Petter og pedagogen:

1. Pedagogen sier til Petter: «Da dere lekte doktorlek i dag, så spurte du om Anton kunne suge på tissen din. Fortell meg mer om det». Petter sier: «Jeg vil at tissen min skal bli stor og hard». Pedagogen spør: «Hvem sin tiss pleier å bli stor og hard?» Petter svarer: «Den på filmen til Jens». Pedagogen vet at Jens er storebror til Petter og at han går i 3.klasse. Pedagogen sier til Petter at hen skjønner at han er nysgjerrig på det, men barn skal ikke suge på tissene til hverandre (ikke-aldersadekvat atferd). Hen sier også at voksne aldri har lov å gjøre det med barn.

SITUASJON 2 FORTS: DOKTORLEK INITIERT AV GUTT 5 ÅR

Pedagogen tolker det dit at Petter har sett porno på storebror sin telefon eller nettbrett og må ta grep slik at dette ikke gjentar seg. Både Petter og storebror er for unge til å eksponeres for porno. I samråd med styrer i barnehagen tar man kontakt med foreldrene og ber om en samtale. Personalet sier tydelig til foreldrene at de ikke har reagert på at Anton leker doktorlek (seksuell lek), men at det er innholdet i denne leken som, sammen med de andre endringene hos Anton, har vekket deres bekymring. Foreldrene er takknemlige for å bli kontaktet om atferdsendringene hos Jens. De kan fortelle at Jens har blitt mer engstelig og irritert, men at de ikke visste at dette også gjaldt i barnehagen. De var heller ikke klar over at Petter og Jens så porno. De forteller at de selv er i en krevende tid med en alvorlig syk forelder, og at dette har ført til flere krangler mellom de to voksne. Petter og storebroren Jens har derfor blitt mer overlatt til seg selv. De sier at denne nye informasjonen gjør at de i større grad vil søke hjelp til å løse utfordringene sine slik at de kan ta bedre vare på ungene.

SENARIO 2

2. Pedagogen sier til Petter: «Da dere lekte doktorlek i dag så spurte du om Anton kunne suge på tissen din. Fortell meg mer om det». Petter sier: «Jeg ville bare se om det kom melk ut av tissen min». Pedagogen fortsetter med: «Du ville bare se om det kom melk ut av tissen din. Hvem sin tiss kommer det melk ut av?» Petter sier: «Det kommer alltid melk ut av tissen til pappa når jeg suger på den». Pedagogen spør Petter om hvordan det er for han når dette skjer og Petter svarer at han synes det er ekkelt. Pedagogen sier at ingen barn skal suge på tissen til de voksne, og at dette er ulovlig. Videre roser pedagogen Petter for at han fortalte det og sier at det ikke er han som har gjort noe ulovlig. Dette er noe som er de voksnes ansvar. Pedagogen sier at de kan snakke mer om dette før hentetid, men at hen må først snakke med dem som pleier å hjelpe barn med slike ting.

Her forteller Petter med egne ord om at han blir utsatt for overgrep av sin egen far. Pedagogen må nå informere lederen sin og ta kontakt med barnevernstjenesten eller politi. Foreldrene til Petter skal ikke informeres da man har mistanke om at far kan ha utsatt Petter for seksuelle overgrep. Her utløses meldeplikten til barnevernet. Håndteringen vil skje i samarbeid med barnevernet og øvrig hjelpeapparat.

TRYGGHETSPLANER I BARNEHAGEN

Dersom et barn har vist skadelig seksuell atferd (SSA), kan det være nødvendig å utarbeide en trygghetsplan i barnehagen. En trygghetsplan er et verktøy for å forebygge ny skadelig seksuell atferd.

Det første man gjør for å lage en trygghetsplan er at leder i barnehagen kaller inn til et møte med de ansatte som har mest kontakt og størst ansvar for barnet. Ved overgangen til skolestart, bør ansatte fra aktuell skole også delta. Det kan være en god idé å involvere en fagperson som har kompetanse på skadelig seksuell atferd f.eks. kommunepsykolog, fagpersoner fra Statens barnehus eller barne- og ungdomspsykiatrien. På møtet vil det være nyttig at dere sammen reflekterer

rundt punktene i trygghetsplanen, deler erfaringer og drøfter tiltak som er aktuelle for å sikre et trygt miljø for barnet. Tiltakene skal være tilpasset barnets alder, grad av problematisk eller skadelig seksuell atferd og forholdene i barnehagen. Forsøk å være spesifikk og konkret når dere utformer tiltak. Videre vil det være viktig at dere har en plan for hvordan og når tiltak skal implementeres, og hvem som er ansvarlig for at dette gjøres. Det vil være nødvendig med en evaluering av trygghetsplanen. Tidspunkt for ny evaluering vil være avhengig av type skadelig seksuell atferd og stabilitet i omgivelser. Etter 3 måneder bør man rådføre seg med et kompetansemiljø for å høre om det trengs en ny evaluering.

TRYGGHETSPLAN I BARNEHAGE

Navn på barnet:

Fødselsdato:

Trygghetsplanen er utarbeidet av:

Dato:

SKADELIG SEKSUELL ATFERD

Har det vært episoder med skadelig seksuell atferd i barnehagen Hvis ja, beskriv omstendighetene.

ANSATTE OG BARNEHAGEOMRÅDET

Ansatte:

Hvilke ansatte har kontakt med barnet?

Hvem av de ansatte er klar over bekymringen om barnets skadelige seksuelle atferd?

Er det behov for at andre ansatte ved barnehagen informeres om omstendighetene rundt barnet?

Hvis ja, hvordan vil det gjøres?

Hvilket tilsyn har barnet på nåværende tidspunkt, og er det tilstrekkelig?

Er nødvendig tilsyn mulig å gjennomføre under nåværende omstendigheter?

Hvem er ansvarlig for å diskutere barnets risiko og behov, med andre ansatte?

Barnehageområdet:

Er det områder på barnehagen som er uten tilsyn?

Følgende tiltak vil være nødvendig å iverksette:

Hvordan skal tiltak implementeres, når, og hvem er ansvarlig for at dette gjøres:

I BARNEHAGEN

Hvem i barnehagen kan være sårbare for barnets atferd, og hvorfor?

Er tilsynsnivået tilstrekkelig?

Hvor mye informasjon bør alle ansatte ha om barnets risiko og behov?

Er det spesielle situasjoner eller tidspunkt der barnet virker mer trist/distrahert/irritert/stresset/uroelig?

Kan ekstra støtte og tilsyn gis til barnet i disse situasjonene?

Er det andre barn i barnehagen med et seksuelt språk eller som utøver skadelig seksuell atferd?

Er det behov for at barnet får undervisning om kropp og grenser?

Hvilken støtte har ansatte behov for?

Er det aktiviteter i barnehagen som kan utløse uønsket seksuell atferd, og hvordan kan dette håndteres?

Følgende tiltak vil være nødvendig å iverksette:

Hvordan skal tiltak implementeres, når, og hvem er ansvarlig for at dette gjøres:

SITUASJONER UTENFOR BARNEHAGEN

Hvilke barn vil være spesielt sårbare for dette barnets atferd, og hvordan kan dette håndteres?

Er det nødvendig med spesielle regler for toalettbesøk etc.?

Følgende tiltak vil være nødvendig å iverksette:

Hvordan skal tiltak implementeres, når, og hvem er ansvarlig for at dette gjøres:

Er det bekymring rundt barnets bruk av digitale media?

Er det mistanke om at barnet er eksponert for porno?

Følgende tiltak vil være nødvendig å iverksette:

Hvordan skal tiltak implementeres, når, og hvem er ansvarlig for at dette gjøres:

PRINSENS GATE 1A (STATENS HUS) | N-7013 TRONDHEIM

TELEFON: 72 82 20 05 | EPOST: RVTS@STOLAV.NO

WWW. RVTSMIDT.NO